

Maliye Çalışmaları Dergisi

Journal of Public Finance Studies

Başvuru | Submitted 16.05.2025
Revizyon Talebi | Revision Requested 11.06.2025
Son Revizyon | Last Revision Received 03.07.2025
Kabul | Accepted 14.07.2025
Online Yayın | Published Online 21.07.2025

Derleme Makalesi | Review Article

 Açık Erişim | Open Access

İktisat ve Maliye Disiplinleri Açısından Vergi Teorisi'nin Kökenleri: Siyasal mı, Yoksa İktisadi mi?

Origins of Tax Theory in Terms of Economics and Public Finance: Political or Economic?

Adnan Doğruyol¹

¹ Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü, Sakarya, Türkiye

Öz

Vergi teorisi, iktisadi düşüncenin en temel alanlarından biri olup, tarihsel süreç içerisinde farklı iktisat ekolleri tarafından çeşitli kuramsal yaklaşımlarla ele alınmıştır. Verginin yalnızca devletin gelir elde etme aracı olarak değerlendirilmesi yetersiz kalmakta; aynı zamanda ekonomik aktörlerin davranışları, kaynak tahsisi, gelir dağılımı, tasarruf ve yatırım kararları üzerindeki etkileriyle birlikte çok boyutlu bir analiz alanı sunmaktadır. Özellikle Keynesyen iktisatçılar, vergi politikalarının toplam talep üzerindeki etkisini vurgulayarak, ekonomik istikrarın sağlanmasında maliye politikalarının aktif kullanımını savunurken; klasik ve neo-klasik iktisat yaklaşımları, vergi sistemlerini piyasa mekanizmasının etkinliği, bireylerin rasyonel karar alma süreçleri ve teşvik mekanizmaları bağlamında değerlendirmektedir. Bu çerçevede, vergiye ilişkin teorilerin yalnızca siyasal ideolojiler, hukuki çerçeveler veya kamu maliyesine dair teknik düzenlemeler üzerinden değil; aynı zamanda iktisadi düşüncenin temel kabulleri olan homo economicus, fayda ve kâr maksimizasyonu, rasyonel seçim teorisi, marjinal fayda ve fırsat maliyeti gibi kavramlar üzerinden de ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmanın temel hipotezi, vergi kavramının kuramsal kökenlerinin yalnızca siyasal ve hukuki referanslarla sınırlı olmadığı; iktisadi düşüncenin tarihsel gelişimi, birey ve kurum davranışlarına dair teorik varsayımlar ve mikro-makro düzeydeki etkileşim mekanizmaları ile birlikte şekillendiğini ileri sürmektedir. Böylece vergi, çok disiplinli bir çerçevede analiz edilmesi gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Abstract

Tax theory is a fundamental area of economic thought, approached differently by various economic schools throughout history. While taxation is often seen primarily as a tool for public revenue generation, its broader economic effects on individual and institutional behavior, resource allocation, income distribution, and investment decisions are equally important. Keynesian economists focus on the impact of taxes on aggregate demand and advocate the active use of fiscal policy to stabilize economic fluctuations. Meanwhile, classical and neoclassical approaches emphasize rational decision-making, market efficiency, and incentive structures in analyzing tax systems and their economic consequences. Therefore, tax theory should not be understood solely through political or legal frameworks but also through core economic concepts such as homo economicus, utility maximization, rational choice theory, marginal utility, and opportunity cost. This study hypothesizes that the origins of tax theory are rooted not only in political and legal considerations but also deeply embedded in the historical development of economic thought and its assumptions about individual and institutional behavior. Consequently, taxation emerges as a complex and multidimensional phenomenon that requires comprehensive analysis from both economic and interdisciplinary perspectives to fully understand its role in shaping the dynamic relationship between the state, market, and economic agents.

Anahtar Kelimeler Vergi • Devlet • Klasik • Neo-Klasik İktisat • Fayda

“ Atıf | Citation: Doğruyol, A. (2025). İktisat ve maliye disiplinleri açısından vergi teorisi'nin kökenleri: siyasal mı, yoksa iktisadi mi?. *Maliye Çalışmaları Dergisi–Journal of Public Finance Studies*, (74), 170–189. <https://doi.org/10.26650/mcd2025-1700896>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Doğruyol, A.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Adnan Doğruyol adogruyol@sakarya.edu.tr

Keywords

Tax · State · Classic · Neo-Classic Economy · Utility

Extended Summary

Tax theory represents one of the most intricate and foundational domains within economic discourse. Its scope transcends singular economic doctrines, incorporating a spectrum of perspectives ranging from classical economics to Keynesian interventionism and neoclassical rational-choice paradigms. Understanding taxation requires an appreciation of its multifaceted nature: as a fiscal tool influencing demand and supply, as a social contract embodying equity and redistribution principles, and as a dynamic phenomenon shaped by political economy and institutional contexts. This essay offers an extensive exploration of tax theory, tracing its evolution, elucidating its dual role in economic activity, examining theoretical frameworks from various economic schools, and addressing contemporary challenges such as globalization, digitalization, and tax compliance. It aims to articulate a holistic understanding that integrates normative and positive analyses, theoretical foundations, and empirical realities.

1. Classical Foundations of Tax Theory: Efficiency, Equity, and Limited Government The origins of tax theory are deeply embedded in classical economics, where taxation was primarily conceived as a necessary but potentially harmful burden on economic activity. Foundational figures such as Adam Smith, David Ricardo, and John Stuart Mill laid down principles and concerns that continue to resonate in modern tax discourse.

1.1) Adam Smith's Four Canons of Taxation: Smith articulated four guiding principles, or canons, for effective taxation:

- Equity: Taxes should be proportional to the taxpayer's ability to pay, a concept that underlies progressive taxation systems today.
- Certainty: The tax amount, timing, and method of payment should be clear to taxpayers, ensuring predictability and compliance.
- Convenience: Tax collection should be as convenient as possible for the taxpayer to minimize resistance.
- Economic Efficiency: The cost of collecting taxes should be minimal relative to the revenue raised, and taxes should avoid distorting economic behavior unnecessarily.

These canons reflect a pragmatic balancing of fairness and economic efficiency, with a clear preference for minimal disruption to free markets. **Classical Views on Government and Taxation** Classical economists generally endorsed limited government, viewing taxation mainly as a means to fund essential public goods such as defense, justice, and infrastructure. Excessive or poorly designed taxation was seen as a distortion that could suppress production, savings, and investment. David Ricardo's theory of comparative advantage underscored the importance of free trade and minimal intervention, implicitly cautioning against distortive tariffs and taxes. Classical thought also emphasized neutrality—tax systems should interfere as little as possible with the natural allocation of resources in competitive markets. Despite these limitations, classical economists recognized the redistributive role of taxes but prioritized efficiency and economic growth.

2. Keynesian Economics and the Expansion of Taxation's Role: The catastrophic economic downturn during the Great Depression exposed flaws in classical thought, especially its inability to explain persistent unemployment and economic stagnation. John Maynard Keynes's *General Theory of Employment, Interest, and Money* (1936) radically shifted economic paradigms, emphasizing aggregate demand as the engine of economic activity.

2.1) Taxation as a Macro-Stabilization Tool: Keynesian economics repositioned taxation from a passive revenue source to an active fiscal instrument used to regulate economic cycles. Taxes directly affect disposable income and aggregate demand, thereby influencing output, employment, and inflation.

- Expansionary fiscal policy: In recessionary periods, reducing taxes increases households' and firms' spending capacity, stimulating demand and economic activity.
- Contractionary fiscal policy: During inflationary booms, raising taxes can dampen excess demand, cooling the economy. This countercyclical use of taxation represents a major shift from classical emphasis on minimal intervention.

2.2) Multiplier Effect and Taxation: The fiscal multiplier concept further explains how changes in taxation impact GDP. A tax cut not only increases disposable income but also stimulates consumption and investment, producing

a multiplied effect on output. Keynesians argue that appropriate tax policy can smooth business cycles, stabilize employment, and support sustained economic growth. However, they also recognize potential trade-offs, such as increased budget deficits or inflationary pressures if fiscal measures are poorly timed or excessive.

3. Neoclassical Economics: Incentives, Rationality, and Optimal Taxation: While Keynesian theory emphasizes macro-economic aggregates, neoclassical economics focuses on individual behavior and microeconomic foundations. Its analytical tools provide insights into how taxation influences economic decisions through incentives.

3.1) Rational Economic Agents and Utility Maximization: Neoclassical theory assumes individuals and firms are rational agents seeking to maximize utility or profits. Taxes alter the net returns to labor, capital, and consumption, leading to behavioral responses:

- Labor supply may decrease if marginal tax rates reduce after-tax wages.
- Saving and investment decisions can be distorted by capital gains or dividend taxes.
- Consumption patterns shift with changes in indirect taxes like VAT or excise duties.

3.2) Marginal Analysis and Tax Incidence: Central to neoclassical tax theory is the analysis of marginal benefit and cost. Taxes create a wedge between the pre-tax and post-tax prices, causing deadweight losses—economic inefficiencies arising from distorted incentives. The Laffer Curve conceptualizes the relationship between tax rates and revenues, positing that beyond a certain threshold, higher tax rates can reduce total tax revenue by disincentivizing work and investment.

3.3) Optimal Tax Theory: A major advancement in neoclassical tax theory is the development of optimal tax theory, notably by James Mirrlees, who formalized the design of tax schedules that maximize social welfare subject to incentive constraints. Optimal taxation involves balancing: Equity: Taxing according to ability to pay. Efficiency: Minimizing distortionary effects on labor and capital markets. The theory suggests graduated tax rates and carefully crafted deductions to align incentives with social goals.

4. The Dual Role of Taxation in Economic Systems: Taxation plays a dual and dynamic role in economies: it is simultaneously a determinant of economic activity and a consequence thereof.

4.1) Taxation as a Determinant: Taxes influence behavior by affecting relative prices, disposable income, and the cost of engaging in economic activities: Higher income taxes may discourage labor supply or encourage tax avoidance. Corporate taxes impact investment decisions and capital formation. Consumption taxes can shift spending toward untaxed or lower-taxed goods.

4.2) Taxation as a consequence: Economic structure, growth patterns, and societal values shape tax systems: Rapid economic growth expands the tax base, enabling lower rates. Economic inequality influences demand for progressive taxation. Changes in demographic structure affect social spending needs and taxation priorities. This feedback loop implies tax policy must adapt continuously to changing economic and social contexts.

5. Taxation as a Social Contract: Equity, Redistribution, and Legitimacy Taxation embodies more than economic logic; it reflects a social and political consensus on fairness, responsibility, and collective welfare. Equity and Fairness Tax systems aim to balance horizontal equity (equal treatment for equals) and vertical equity (progressivity based on ability to pay). Redistributive taxes reduce income and wealth inequality, funding social safety nets and public goods that promote social cohesion. Legitimacy and Voluntary Compliance The social contract metaphor positions taxation as a mutual agreement: citizens pay taxes in exchange for services, protection, and infrastructure. Legitimacy depends on: Transparent, fair, and accountable tax administration. Perceptions of tax fairness. Effective public service delivery. Failure in these areas can lead to tax evasion, unrest, and fiscal instability.

6. Political Economy and Institutional Challenges in Taxation: Tax policy operates at the intersection of economics and politics, influenced by institutional capacities, power relations, and governance quality. Interest Groups and Rent-Seeking Special interest groups often lobby for tax breaks or exemptions, distorting tax policy away from efficiency or equity objectives. Political Incentives and Electoral Cycles Politicians may favor popular tax cuts or expenditure increases, contributing to fiscal deficits or suboptimal taxation structures. Institutional Capacity Efficient tax collection requires strong institutions, legal frameworks, and enforcement mechanisms. Weak institutions in developing countries often lead to high evasion rates, narrow tax bases, and over-reliance on indirect taxes.

7. The Evolution of Tax Theory in the Contemporary Era: Tax theory has continued to evolve, incorporating insights from behavioral economics, globalization, and digital transformation. Behavioral Tax Economics Recognizes that taxpayers do not always behave as fully rational agents. Factors such as fairness perceptions, social norms, and

heuristics affect compliance. Globalization and Tax Competition Capital mobility and multinational corporations challenge traditional tax sovereignty. Issues include base erosion and profit shifting (BEPS), requiring international coordination to prevent harmful tax competition. Digital Economy The rise of digital services complicates tax nexus definitions, valuation of intangible goods, and enforcement. New frameworks, such as the OECD's digital services tax proposals, attempt to address these challenges.

8. Practical Tax Policy Implications Designing Tax Systems: for Equity and Growth Balancing progressivity with economic incentives requires: Broad tax bases. Moderate marginal rates. Efficient administration. Enhancing Compliance Measures include: Simplifying tax codes. Strengthening enforcement. Building taxpayer trust through transparency and fairness. International Cooperation To counter tax avoidance and evasion: Multilateral agreements on information exchange. Harmonization of tax rules. Anti-BEPS initiatives. Adapting to Emerging Economies and Technologies Tax policy must be flexible to: Address informal sectors. Leverage technology for better compliance. Ensure digital economy taxation is fair and effective.

This expanded summary highlights the dual role of taxation within economic systems: it acts both as a driver of economic activity and as a result of economic conditions. Like money, taxation influences economic behavior— affecting consumption, investment, and resource allocation—while also reflecting underlying social, political, and economic realities. It stresses the close, interdependent relationship between taxation and economic theory, showing that tax policies are grounded not only in politics but deeply in economic reasoning and rational decision-making. Therefore, understanding taxation requires a comprehensive approach that draws on multiple economic perspectives to fully grasp the complexities involved in designing and implementing effective tax policies. Ultimately, taxation's origins lie as much in economic thought as in political necessity.

İktisat ve Maliye Disiplinleri Açısından Vergi Teorisi'nin Kökenleri: Siyasal mı, Yoksa İktisadi mi?

Vergi, kamu faaliyetlerinin maliyetlerini karşılamak üzere ekonomik birimlerden siyasi cebir (zorlama) altında ve karşılıksız olarak devlete fon aktarılmasıdır. Fon aktarmanın temel fonksiyonu, kamu hizmetlerinin görülmesi, yani devletin faaliyetlerinin yürütülmesi için kamu sektörüne kaynak kaydırılmasının sağlanmasıdır. Gerçekten de bu fonlar sayesinde devlet, çeşitli kaynakları kendi üretim faaliyetlerinde kullanabilmektedir. Ancak verginin bu esas fonksiyonunun yanı sıra başka fonksiyonları da vardır. Bunlar arasında, dönemin koşullarına ve toplumun özelliklerine göre şekillenmekle birlikte, toplum arasında gelir dağılımını daha dengeli hale getirmeyi amaçlayan sosyal fonksiyon büyük önem taşımaktadır (Turhan, 1977, s. 1-5).

Verginin devlete fon aktarması, kendisine bir satın alma gücü sağlamak içindir. Satın alma gücü çağımızda parayla temsil edilmektedir. Bununla birlikte, kamuya doğrudan kaynak (üretim faktörü) üzerinde tasarruf imkânı veren vergi tipleri de kullanılmıştır; aynı vergiler olarak isimlendirilen bu vergiler, devlete para yerine mal ve hizmet sağlamaktadır. Ancak bu vergiler günümüzde kamu otoriteleri tarafından pek kullanılmamaktadır (Stiglitz, 1994, s. 175).

Verginin mahiyetinden ayrılamayan ve onu devletin diğer gelir türlerinden ayıran iki temel unsur bulunmaktadır: Birincisi verginin cebri bir ödeme olması, ikincisi ise karşılıksız olmasıdır. Vergi, siyasi cebir altında tahsil edilmektedir; yani yasa ile konmakta ve yasaya uymamak yaptırımlara bağlanmıştır. Gerçekten de devlet, bu yasalara dayanarak vergi yükümlülüğünü tek taraflı olarak koymaktadır. Ekonomik birimlerin yükümlü olarak vergileme faaliyetine katılması, devlete yardım ve devletin işini kolaylaştırma anlamındadır; yoksa vergileme faaliyetinde yetki paylaşma anlamında değildir. Zaten bu faaliyete katılmanın şeklini de maliyetini de yasalar düzenlemiş ve onu yükümlü için yapılması zorunlu bir görev haline getirmiştir. Verginin siyasi zorlama altında alınması, yükümlünün vergi borcunu ödememesi halinde devletin zor kullanarak,

gerektiğinde ceza da vererek vergiyi alması demektir. Verginin mali güce göre alınması, vergi hukukunun temel ilkelerindedir. Mali güç, vergi ödeyebilme gücüdür ve fertlerde iktisadi güçle eşdeğer bir anlam taşımaktadır (Kaneti, 1987 s. 30). Vergi yükümlüsü, vergisini devletin belirlediği koşullarda ödemekle kendisini bu zorlamaya tabi olarak cezadan korur.

Vergi, devletin vatandaşlarla arasındaki güçlü bağı temsil eder ve bir devletin varlığını sürdürebilmesi için vazgeçilmez bir gelir kaynağıdır (Demirhan, 2018 s. 832). Devletin ayakta kalması ve toplumda vatandaşlık bilincinin oluşması vergiye bağlıyken, aynı zamanda devlet ile vatandaşlar arasında önemli anlaşmazlıkların ve mücadelelerin de kaynağı olabilmektedir (Demirhan, 2018 s. 832).

Verginin bu karmaşık doğası, teorik ve pratik gelişiminin tarihsel dönemlere göre farklılık göstermesine yol açmıştır. Bu sebeple çok disiplinli bir çerçevede analiz edilmesi gerekmektedir. Vergi alanındaki teorik ve pratik çalışmalar, kamu maliyesi ve iktisat literatürünün önemli bir parçasını oluşturur (Şen & Sağbaş, 2023, s. 83-126 ; Susam, 2020, s. 107). Bu çalışmada, verginin tarihi gelişim seyri, çeşitli vergi teorileri ve tarihin farklı dönemlerindeki yansımaları ele alınacak; ayrıca verginin neden olduğu makro düzeydeki bazı olaylara da değinilecektir (Yolal, 2017, s. 9-10; Demirhan, 2018, s. 832).

Vergilemenin Temel Yaklaşımları ve İlkeleri

Vergilendirme, devletlerin kamu harcamalarını finanse etme ve çeşitli sosyal ve ekonomik hedeflere ulaşma çabalarında merkezi bir rol oynar. Ancak, bu sürecin adil, etkin ve toplum tarafından kabul edilebilir olması için belirli temel ilkelere dayanması gerekmektedir. Bu ilkeler, vergilerin kimden, ne kadar ve nasıl alınacağı gibi temel sorulara yanıt ararken, aynı zamanda vergi sisteminin genel meşruiyetini ve uygulanabilirliğini de etkiler. İktisadi düşünce tarihinde, vergileme ilkeleri üzerine farklı teoriler geliştirilmiş olup, bunlar genellikle devlet-birey ilişkisinin doğasına ve ekonomik adaletin nasıl sağlanacağına dair farklı varsayımlara dayanır. Bu bölümde, öne çıkan temel vergileme ilkelerinden bazıları incelenecektir (Pehlivan, 2019, s. 215; Sönmez, 2023, s. 116-120).

Faydalanma Yaklaşımı

Faydalanma teorisi, devlet ile vatandaş arasındaki ilişkinin karşılıklı yarar veya fayda üzerine kurulduğu varsayımına dayanmaktadır. 18. yüzyılda hâkim olan bu teoriye göre, devletin görevi bireylerin mal ve can güvenliğini sağlamak, bireylerin görevi ise devletin sunduğu hizmetlere karşılık vergi ödemektir (Turhan, 1977, s. 18). Bireylerin ödediği vergi miktarı, devlet faaliyetlerinden elde ettikleri ve mal ile canlarının korunmasını içeren bu faydaya denktir. Bu teori, korunan mal ve can ile vergi arasında uygun bir oran olduğunu öne sürmekte ve devlet ile vatandaş arasında sürekli bir yarar ilişkisi bulunduğunu belirtmektedir (Turhan, 1977, s. 319).

İktidar Yaklaşımı

İktidar teorisine göre, bireylerin vergi ödemeleri ile genel hizmetlerden yararlanmaları arasında doğrudan bir bağlantı yoktur. Bireyler, genel masraflara katılmak ve genel hizmetlerden bağımsız olarak katılmak zorundadır. Ancak bireylerin genel masraflara katılımı, ekonomik güçleri ölçüsünde olmalıdır. Bireylerin ekonomik gücü ise kişisel geliri, serveti ve harcamalarını ifade eder (Turhan, 1977 s. 325). Bu teori, devletin vergi koyma yetkisini, sahip olduğu egemenlik gücüne dayandırır. Dolayısıyla, vatandaşların devlete karşı vergi yükümlülükleri, devletin bu egemen gücünden kaynaklanır ve bireylerin aldığı spesifik kamu hizmetleriyle doğrudan bir karşılık ilişkisi içinde olmak zorunda değildir. Bu durumda temel sorun, vergilerin vatandaşlar arasında nasıl paylaştırılacağı ve bu paylaşımda adaletin nasıl sağlanacağıdır. Devlet, egemenlik gücüne dayanarak vergi toplarken, aynı zamanda vergi yükünün mükellefler arasında adil bir şekilde dağıtılmasını da gözetmelidir. İktidar teorisi, vergi mükelleflerinin genel masraflara ekonomik güçleri oranında

katılmaları durumunda, vergi yükünün toplum için en az fedakârlıkla ve en adil şekilde yerine getirilmiş olacağını savunur. Bu, ödeme gücü ilkesiyle de yakından ilişkilidir; yani, daha fazla ekonomik güce sahip olanların, kamu maliyesine daha fazla katkıda bulunması beklenir. Böylece, devletin zorlayıcı gücüyle toplanan vergiler, hem kamu hizmetlerinin finansmanını sağlar hem de toplumsal adalet hedefine hizmet edebilir.

Vergi Teorileri

Vergi, devletin vazgeçemediği temel gelir unsurlarının başında gelirken, aynı zamanda devlet ile vatandaş arasında önemli bir ilişki ağının temelini oluşturmaktadır (Demirhan, 2018 s. 832). Bu ilişki, tarihsel süreç içerisinde çeşitli sürtüşmelere ve hatta savaflara neden olabilmektedir. Devletin kimden, nasıl, ne kadar ve hangi nedenlerle vergiyi alacağını açıklayan vergi teorileri çerçevesinde, devletler vergi sistemlerini düzenlemektedirler (Demirhan, 2018 s. 832). Vergi teorileri; devletin vergiyi kimlerden, ne için ve nasıl alacağına açıklık getirmeye çalışan, vergilerin hangi sebeple alınacağını ve meşruiyet gerekçelerini ortaya koyan düşünsel yapılarıdır. Bu nedenle, vergilemenin haklılığı (meşruiyeti) ve adil bir vergilemenin nasıl olması gerektiğini açıklayan vergi teorileri, genellikle önceki bölümde incelenen istifade (faydalanma) yaklaşımı ve iktidar yaklaşımı olmak üzere temel ayrımlara tabi tutulur (Yolal, 2017, s. 10).

Adil bir vergi sistemi, genellikle vergi yükünün yükümlüler arasında adil ve hakkaniyetli bir şekilde dağıtılması, yani herkesin gelirine ve servetine göre ödeme gücüyle orantılı olarak vergilendirilmesi anlamına gelir. Vergiler çoğunlukla kişilerin ödeme gücüne göre belirlenir ve gelir düzeylerine göre farklılık gösterebilir. Ancak, vergilerin belirlenmesinde adaletin sağlanması temel bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, vergi tarifeleri; vergi yükümlülüklerinin sosyal sorumlulukları, genel ekonomik durum ve toplumsal hedeflerle uyumlu bir şekilde oluşturulmalıdır (Pehlivan, 2019, s. 215). Vergi yükünün, belirli bir sosyal sınıfa diğerlerine kıyasla haksız bir şekilde yüklenmesi veya bir sosyal sınıfa diğerlerinin aleyhine olacak şekilde ayrıcalık tanınması, adalet ilkesiyle bağdaşmaz. Etkin bir vergi sistemi, toplumun genel refahını artırmak amacıyla tüm yükümlülükleri adil bir biçimde kapsmalıdır (Sönmez, 2023, s. 116-120).

Devletin en yaygın gelir kaynakları arasında gelir vergisi, katma değer vergisi ve kurumlar vergisi gibi vergiler bulunmaktadır; ancak bu durum ülkeden ülkeye ve döneme göre farklılık gösterebilir (Yolal, 2017 s. 9). Vergi politikaları oluşturulurken, doğrudan vergiler (örneğin, gelir veya servet üzerinden alınan vergiler) ile dolaylı vergiler (örneğin, tüketim vergileri) arasında bir tercih yapılabilir. Hangi vergi türünün veya kombinasyonunun tercih edileceği; ülkenin ekonomik yapısı, mevcut vergi sistemi ve güdülen sosyal hedefler gibi birçok faktöre bağlıdır (Pehlivan, 2019, s. 215). Örneğin, bazı görüşlere göre toprak ve arazi üzerinden alınan tek bir vergi, adil ve etkin bir vergilendirme biçimi olarak kabul edilebilir; zira arazi, gelir veya servet üzerinden alınan diğer vergilere kıyasla daha nesnel bir değerlendirme imkânı sunabilir. Ancak, bu tür bir verginin uygulanabilirliği ve etkileri de ülkenin ekonomik koşulları ve vergi sistemi gibi çeşitli faktörlere bağlıdır.

Vergi toplama yetkisinin kötüye kullanılması veya adaletsiz bir şekilde uygulanması, toplumsal huzursuzluğa ve ekonomik dengesizliklere yol açabilir. Bu nedenle, vergi toplama yetkisinin, toplumun genel refahı için adil bir şekilde, hukuksal çerçevede ve etkili olarak kullanılması büyük önem taşır (Sönmez, 2023, s. 116-120). İktisadi düşünce tarihinde devletin ekonomik hayata etkisi ve bu etkinin zaman içindeki değişimi incelenirken, ekonomik ve siyasi kurumlar arasındaki ilişkinin nasıl şekillendiği de önemli bir tartışma alanı olmuştur. İktisadi ve siyasi faaliyetlerin karşılıklı etkileşimi ve bu etkileşimin ekonomik yapıyı nasıl biçimlendirdiği, vergi teorilerinin gelişiminde de etkili olmuştur (Yolal, 2017, s. 9-10).

Merkantilizmde Vergi

Ekonomik olayların birbiriyle bağlantılı ve tutarlı bir şekilde ele alınması fikri, Batı düşünce tarihinde belirgin bir şekilde ilk olarak merkantilizm ile ortaya çıkmıştır. Merkantilist yazarlar, bugünkü anlamda sistematik ve kurumsal bir çerçeveden yoksun olsalar da özellikle 16. ve 18. yüzyıllar arasında geliştirdikleri fikirler ile iktisat biliminin ve dolayısıyla vergiye ilişkin düşüncelerin temellerinin atılmasına katkıda bulunmuşlardır (Pehlivan, 2019, s. 215; Grampp, 1993, s. 59). Batı Avrupa'da, ortaçağın sonundan sanayi devrimine kadar geçen bu dönemde, feodal sistemin yıkılışı ve güçlü merkezi ulus-devletlerin kurulması, kapital birikimini ve piyasa ekonomisinin ilk koşullarını hazırlamış, bu da modern kapitalizmin doğuşuna zemin oluşturmuştur. Bu bağlamda, merkantilizm, genellikle kapitalizmin erken bir aşaması olarak değerlendirilir (Turanlı, 2000, Aizenman & Lee, 2010, s. 325-330).

Merkantilist doktrin, temel amacı ulus-devletin gücünü ve zenginliğini artırmak olan bir dizi ekonomik politika ve düşünceyi ifade eder. Bu amaca ulaşmak için dış ticarete büyük önem verilmiş, ihracatın ithalattan fazla olması (aktif ticaret dengesi) hedeflenmiş ve değerli madenlerin (altın, gümüş) ülke içinde biriktirilmesi teşvik edilmiştir (Grampp, 1993, s. 60). Devletin ekonomik hayata müdahalesi ve düzenlemesi, bu sistemin temel bir özelliğiydi; bu durum vergi politikalarını da derinden etkilemiştir. Merkantilistlere göre vergiler, öncelikle devletin hazinesini güçlendirmek, askeri harcamaları finanse etmek ve devletin "rant arayışı" (rent-seeking) yoluyla gelirlerini artırmak için bir araçtı (Congleton & Lee, 2009, s. 102-103). Bu bağlamda, devletler tekel imtiyazları satarak veya belirli ticari faaliyetleri düzenleyerek vergi dışı gelirler elde etmeye çalışmışlardır. Ayrıca, belirli sanayi kollarını korumak veya ithalatı caydırmak amacıyla gümrük vergileri gibi araçlar da yaygın olarak kullanılmıştır. Bu politikalar, bazen ekonomik etkinlikte çelişse de devletin gelirlerini maksimize etme ve ulusal gücü artırma hedefine hizmet ediyordu (Congleton & Lee, 2009, s. 103).

Bu dönemde, ticari kârların veya imtiyazlardan doğan rantların belirli bir tüccar veya grup tarafından elde edilmesi yaygındı. Merkantilist düşünürler, piyasa işleyişi hakkında bazı gözlemlerde bulunmuşlar; örneğin, bireylerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini ve fiyatlara tepki verdiğini belirtmişlerdir (Grampp, 1993, s. 59). Sermaye birikiminin uluslararası dolaşımdaki güvenliği ve ticaretten elde edilecek kazanç bir ölçüde garanti altına alındığında, Merkantilist dönemin katı korumacı politikaları zamanla değişime uğramıştır.

Merkantilist düşünürler arasında vergiye ilişkin spesifik ve sistematik teoriler bulmak zor olsa da, devletin mali ihtiyaçlarının karşılanması ve ekonomik politikaların desteklenmesi amacıyla vergilere başvurulduğu genel bir kabul görmektedir. Sir William Petty (1623-1687), vergi sisteminin temel prensibi olarak, herkesin sahip olduğu servete göre vergi ödemesi gerektiğini öne sürmüştür. Ancak, halkın vergi ödemek konusunda isteksiz olduğunu ve bunun çeşitli nedenleri bulunduğunu da belirtmiştir. Petty, vergilerin özellikle yerel ürünlerin satın alınmasına harcandığında ekonomik yapıya faydalı olacağını ve bu sayede ekonomik faaliyetlerin destekleneceğini savunmuştur; bu durumun, vergi yükümlülerinin vergilerini daha istekli ödemelerine veya vergi sistemine olan dirençlerinin azalmasına dolaylı olarak katkı sağlayabileceğini ima etmiştir (Petty, 1899, s. 23).

Petty 'ye göre, bir vergi sistemi adaleti sağlamalı ve insanların zayıflıklarını istismar eden özel girişimlere fırsat vermemelidir. William Petty'nin "Siyasi Aritmetik" adlı eserinden esinlendiği üzere, bireysel zenginliklerin toplanmasına dayanan zenginlik ölçütleri, bu çerçevede, dar bir mali elitin özel çıkarlarını desteklemek üzere tasarlanmış yasaları, kamu yararını artırıyor gibi sunmak için bir araç olarak kullanılabilir (Hupfel & Missemmer, 2023). Petty, ayrıca, tekellerin vergilendirilmesini daha kabul edilebilir bulmaktaydı, çünkü bu vergilerin halka sunulan bazı imtiyazların veya hizmetlerin karşılığı olarak görülebileceğini düşünüyordu;

bu durum devletin tekel imtiyazları üzerinden gelir elde etme stratejisiyle de uyumludur (Congleton & Lee, 2009, s. 104).

David Hume (1711-1776) ise, vergi konusundaki düşüncelerinde, ekonomik istikrarın ve gelir adaletinin güçlü bir devlet için temel olduğunu vurgular. Ona göre, gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve vergi toplamının kolaylaşması, bir ülkenin refahı için önemlidir. Hume, genelde vergilere karşı eleştirel bir tutum sergilese de, bazı durumlarda vergi uygulamalarının faydalı sonuçlar doğurabileceğine inanır. Örneğin, işçilerden alınacak ılımlı vergilerin onların daha verimli çalışmasına yol açabileceğini savunur. Ancak, endüstriyel faaliyetleri aşırı vergilere tabi tutmanın, işçi sınıfının gelir artışı yerine sanayi sektörünün iflasına yol açabileceğini belirtir. Hume'a göre, lüks eşyalardan alınan vergiler daha kabul edilebilir niteliktedir, çünkü bu tür vergiler lüks tüketim yapabilecek durumda olan kişilerin taleplerini kontrol altında tutabilir. Sonuç olarak, Hume'un vergi konusundaki görüşleri, ekonomik dengenin ve gelir adaletinin sağlanması için dengeli vergi politikalarının önemini vurgular (Hume, 1875, s. 201).

Fizyokratlarda Vergi

Fizyokratlar, XVIII. yüzyıl Fransa'sında merkantilist sanayi odaklı durgunluğa bir tepki olarak, ekonomik anlayışı ve onu etkileyen koşulları bütüncül bir bakış açısıyla ele almışlardır. Savaşların ve ulaştırma zorluklarının tarımı ve ticareti olumsuz etkilediği bu dönemde, bireyin ihtiyaçlarını ön plana çıkaran bir ekonomik mekanizma arayışı doğmuştur (Pehlivan, 2019, s. 217; Turanlı, 2000, s. 45). "Fizyokrazi" kelimesi, etimolojik olarak "doğal düzen" ve "doğa gücü" anlamlarına gelmekte olup, Fizyokratların doğaya, toprağa ve tarıma verdikleri merkezi önemi yansıtır. Onlara göre toprak tek üretken unsurdu ve ekonomik işleyiş bir dizi doğal kanuna tabiydi; bu doğal düzen, insan ürünü değil, doğanın yaratıcı gücünün eseri idi (Kazgan, 1992, s. 54-55).

Fizyokratlara göre, doğal düzenin işleyişine müdahale edilmemeli, devletin rolü bu düzeni korumak ve altyapıyı geliştirmekle sınırlı olmalıdır. Serbest ticaret, vergilendirme ve toprak mülkiyeti gibi konularda doğal düzen prensipleri gözetilmeliydi. Bu yaklaşım, Fizyokraziyi modern klasik liberalizmin öncülerinden biri yapmıştır (Bosquet, 2000, s. 20). Hatta Fizyokratlar, arazi ve kaynak rantlarından alınacak tek bir verginin (impôt unique) kamu harcamalarının büyük kısmını finanse edebileceğini ve emek ile sermaye üzerindeki bozucu vergileri azaltacağını iddia etmişlerdir; örneğin, arazi vergilerinin devlet gelirlerinin %70'ini sağlayabileceği tahmin edilmiştir (Bosquet, 2000, s. 21-22).

Ticaret ve sanatı doğrudan üretken faaliyetler olarak görmeseler de malların dolaşımını kolaylaştırdıkları için serbestçe yapılması gerektiğini savunan Fizyokratlar, parayı sadece bir mübadele aracı olarak kabul etmişlerdir (Turanlı, 2000, s. 48). Toprak sahiplerini sömürücü bir sınıf olarak görmemiş, aksine tarımsal üretim için gerekli sermayeyi sağlayan bir grup olarak değerlendirmişlerdir. Anti-merkantilist bir tarım politikası benimseyerek ticaretin serbest bırakılmasını ve tarımsal verimliliğin artırılmasını savunmuşlardır (Pehlivan, 2019, s. 218). Bu fikirler, bireysel özgürlük ve serbest piyasa ilkeleriyle ekonomide önemli bir değişimin önünü açmıştır (Kazgan, 1992, s. 56).

Merkantilizmin ardından kapitalizmin bir sonraki aşaması olarak ortaya çıkan Fizyokrazi, ürkek sermaye birikim süreci tamamlandıktan sonra gerekli altyapının sağlandığı bir dönemde gelişmiştir (Banzhaf & Lavery, 2010, s. 170). Quesnay ve Fizyokratlar, toprak rantı üzerinden alınan vergilerin (tek vergi) doğanın sağladığı ekonomik çıktılarının maddi değerini yakaladığını ve yatırımları caydırmadığı için çarpık olmadığını vurgulamışlardır (Banzhaf & Lavery, 2010, s. 171).

Merkantilistler ülke refahını madeni değerlere bağlarken, Fizyokratlar ekonominin temel kaynağının tarım olduğunu ve artı değer sadece tarımdan üretildiğini savunmuşlardır. Bu nedenle, devletin ekonomiye müdahale etmemesi ve serbest ticaretin teşvik edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Yolal, 2017, s. 15). Bu

çerçeve, devlet gelirlerinin büyük ölçüde tarımsal ürünlerden sağlanması (tek vergi) ve vergilerin çoğunlukla toprak sahiplerinden alınması gerektiğini belirtmişlerdir (Kazgan, 1992, s. 59).

Fizyokratik iktisadi ekol, vergi yükünün sadece bir kesime yüklenmesinin adil olmadığını, verginin doğru şekilde belirlenmesi ve üretim faaliyetlerini olumsuz etkilememesi gerektiğini savunmuştur (Pehlivan, 2019, s. 219). "Tek vergi" sistemi, tarımdan elde edilen fazla gelirleri vergi matrahı kabul ederek ekonomik adaletsizliklere ve keyfi uygulamalara bir çözüm olarak sunulmuştur (Kazgan, 1992, s. 59). Dupont de Nemours, Baudeau, Turgot ve Quesnay gibi ekonomistler, bu tek verginin doğru ve adil bir yöntem olduğunu öne sürmüşlerdir (Kazgan, 1992, s. 59).

Fizyokratların iktisadi düşünce ve devlet anlayışı, XVIII. yüzyıl Fransa'sında doğal ekonomik yasalara dayalı bir sistemi ve ekonomik özgürlüğü savunmuştur. "Mevcut engellerin kaldırılması" ilkesi ve tarımın merkezi rolü bu düşüncenin temelini oluştururken, vergi sistemlerinin basit, adil ve tarımsal ürünlerden alınan tek bir vergiye dayanması önerilmiştir (Yolal, 2017, s. 16; Turanlı, 2000, s. 50).

Fizyokrat düşünürlerin ideallerine her zaman katılmayan ancak onlarla çağdaş olan Montesquieu'nün vergilendirme üzerine düşünceleri de dikkate değerdir. Montesquieu, vergilemede adaletin sağlanması gerektiğini vurgularken, özellikle insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için elzem olan temel ihtiyaç maddelerinin vergilendirilmemesi gerektiğini savunmuştur. Bu yaklaşımı, modern "en az geçim indirimi" kavramının erken bir yansıması olarak görülebilir. Ona göre, ancak lüks tüketim ve gereksiz harcamalar üzerinden vergi alınmalıdır, zira bu tür harcamalar kişisel zevklere yöneliktir ve temel ihtiyaçların dışında kalır. Montesquieu, vergi sistemlerinin uygulanmasında ve vergi miktarlarının belirlenmesinde adaletin ve orantılılığın gözetilmesinin, toplumsal denge ve refah için kritik olduğunu belirtmiştir (Aktan, 2018, s. 175; Yegen, 2024, s. 370). Demokratik toplumlarda yolsuzluğun ve hukukun üstünlüğüne aykırı uygulamaların, yurttaşların onurlu yaşam hakkını zedelediğini ifade eden Montesquieu, gücün kötüye kullanılma eğilimine karşı da uyarıda bulunmuştur (Antonakas, et al., 2014; Iacopetta, 2021).

Klasik Okulda Vergi

Klasik iktisadi düşünce, vergi teorilerine önemli katkılarda bulunmuş, devletin rolü ve bireyin ekonomik özgürlükleri gibi temel kavramlar üzerinden vergilendirme ilkelerini şekillendirmiştir. Bu dönemin en etkili ve kurucu isimlerinden biri olan Adam Smith, vergiye ilişkin sistematik analizleriyle kendisinden sonraki birçok düşünürü etkilemiş ve modern vergi anlayışının temellerini atmıştır.

Adam Smith

İktisat Biliminin ve Klasik İktisadın kurucusu olarak kabul edilen Adam Smith görünmeyen el ile ilgili olarak Ulusların Zenginliği adlı kitabında şunları söylemiştir:

"Her fert kapitalini elinden geldiği kadar yurt içi sanayii desteklemek için ve bu sayede mümkün olan en yüksek kıymeti üretmek için kullanacağından, herkes zorunlu olarak toplumun yıllık gelirini yapabildiği ölçüde en yüksek seviyeye ulaştırmak için çalışır. Fert genellikle aslında ne toplumsal çıkarı teşvik etmeye niyetlenir ve ne de onu ne kadar teşvik ettiğini bilir. Yurt içi sanayii yabancı sanayi'ye karşı desteklemeyi tercih etmekle ferde sadece kendi güvenliğini gözetir ve kazancını düşünür ve fert bu durumda, diğer durumlarda olduğu gibi, bir görünmeyen el tarafından tasarları içinde yer almayan bir amacı teşvik etmiş olur." (Smith, 2002 s.767)

Klasik iktisatçılara göre ideal bir ekonomik yapı, doğal düzenin bir sonucu olarak kendiliğinden ortaya çıkar. Bu düzende iş bölümü, para sisteminin gelişmesi, tasarrufların artması, yatırımların çoğalması, dış ticaretin gelişmesi ve arz-talep dengesinin sağlanması gibi unsurlar yer alır. Kendiliğinden oluşan bu düzen,

insanların kişisel çıkarlarına dayalı davranışlarından doğar ve tüm toplumun refahına katkıda bulunur. Adam Smith, "Ulusların Zenginliği" adlı eserinde devlet harcamalarını ve hükümetin temel görevlerini incelemiştir. Smith'e göre hükümetin üç temel görevi vardır: Savunma, hükümetin en önemli görevi olup toplumu diğer ulusların saldırılarına karşı korumaktır ve bu görev yalnızca güçlü bir orduyla yerine getirilebilir. Adalet, hükümetin toplumdaki her bireyi diğerlerinden gelebilecek haksızlık ve baskılara karşı korumak ve adil bir hukuk sistemi oluşturmakla yükümlü olduğu bir diğer temel görevdir; bu görev farklı dönemlerde farklı harcamalar gerektirebilir (Smith, 2001). Bayındırlık ise hükümetin üçüncü görevidir ve özel sektörün yeterince yatırım yapmayacağı veya yapamayacağı altyapı ile kamu hizmetlerini (eğitim, yollar, köprüler vb.) kurmak ve işletmek anlamına gelir. Smith, bu üç görevi "devletin klasik görevleri" olarak adlandırmıştır. Bu görevler, modern devletlerde de geçerliliğini korumakta ve hükümetlerin temel sorumlulukları arasında yer almaktadır. Klasik iktisatçılar, devletin ekonomiye müdahalesini sınırlı tutmuşlardır. Onlara göre, piyasa mekanizması kendi kendini düzenleyebilir ve devlet müdahalesi bu düzeni bozabilir. Bu nedenle, klasik iktisatçılar serbest ticareti, özel mülkiyeti ve serbest piyasa ekonomisini savunmuşlardır. Klasik iktisat, modern ekonominin temelini oluşturmuş olup, günümüzde de klasik iktisadın birçok fikri geçerliliğini korumakta ve ekonomi politikalarına yön vermektedir.

Smith'e göre, bir vergi sistemi adil, tutarlı, uygun ve etkili olmalıdır. Vergiler, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli kaynakları sağlamalı ve yükümlülerin ödeme gücüne uygun olarak belirlenmelidir. Ayrıca vergi sistemi, yükümlüler tarafından net bir şekilde anlaşılabilir olmalı ve adil bir şekilde uygulanmalıdır. Smith, vergi politikalarının uygulanması konusunda bazı çelişkili durumları da vurgulamaktadır. Örneğin, genel olarak vergilerin yükümlülerin ödeme gücüne göre gelirlerinden alınması gerektiğini savunurken, bu tür vergilerin pratik zorluklarını ve ekonomik etkilerini de dikkate almak önemlidir. Smith, bazı vergi türlerinin diğerlerine göre daha uygun olduğunu düşünmekte ve bu konuda özellikle toprak rantı üzerinden alınan vergilerin, ekonomik faaliyetleri daha az bozucu nitelikte olması nedeniyle, adil ve ekonomik bir kaynak olduğunu savunmaktadır. Dahası, Smith'e göre vergiler, yapıları gereği değişmeli adaleti bir ölçüde ihlal edebilir ve bu nedenle eğer hükümetin bir rolünü kabul ederse, bu potansiyel ihlale rağmen vergilerin toplanması gerekecektir; bunu, henüz tanımlanması gereken başka bir değerlendirici iyilik anlayışına başvurarak kabul ediyor olacaktır (Drylie, 2021). Ayrıca, Smith arazi vergisi konusunda da özgün bir yaklaşım sergilemektedir. Ona göre, arazi vergisi sahip olunan arazinin kendisinden (üzerindeki iyileştirmelerden değil) alınmalıdır; bu, bir yandan toprak sahiplerini arazilerini atıl bırakmak yerine tarım gibi üretken faaliyetlerde kullanmaya teşvik ederken, diğer yandan tarımsal üretim üzerindeki diğer dolaylı vergilerin yükünü azaltarak genel ekonomik baskıyı hafifletebilir. Ancak, Smith'in vergi politikaları hakkındaki görüşleri bazı güçlüklerle karşılaşmıştır. Özellikle, liberal ekonomi prensipleriyle toplumsal politika konuları arasında uyum sağlama konusunda belirli zorluklar olabilir ve bu durum, Smith'in düşüncelerinin sadece belirli bağlamlarda uygulanabilir olduğunu gösterir. Smith, ev kiralari üzerinden alınacak vergileri savunmakta ve bu vergilerin, harcamalarının önemli bir kısmını temel gıda yerine konut kirasına ayıran yoksullardan ziyade, daha çok zenginlere yük getireceğini düşünmektedir. Smith'e göre, "zenginlerin kamu harcamalarına sadece gelirleri oranında değil, bu orandan daha fazla katkıda bulunmaları çok da mantıksız değildir" (Martin, 2021).

Adam Smith'in ekonomi ve devlet anlayışına dair önemli görüşleri, ekonomik faaliyetlerin serbest bırakılması ve doğal yasaların işlemesine izin verilmesinin en etkili ekonomik sonuçları doğuracağı yönündedir. Devletin ekonomik faaliyetlere müdahalesinin sınırlı olması gerektiği ve asıl rolünün milli savunma, adalet ve belirli kamu hizmetlerinin sağlanması olduğu vurgulanmaktadır. Smith'in devletin görevlerine ilişkin görüşleri üç temel noktada toplanır: Milli savunmanın sağlanması (diğer ülkelerin saldırılarına karşı toplumun korunması ve bu amaçla diplomatik ilişkilerin yönetilmesi), adaletin tesis edilmesi (herkesin eşitliğinin ve haklarının korunması, haksızlıklarla mücadele edilmesi) ve kamu hizmetlerinin sunulmasıdır (özellikle ekonomik gelişime katkı sağlayacak altyapı projeleri ve eğitim gibi kamu hizmetlerinin sağlanması) (Turanlı,

2000, s. 73). Bu temel görevler, ekonomik ve ticari faaliyetlerin gelişimine yardımcı olan altyapı projelerini, gençlerin eğitimi için okulların açılmasını ve toplumsal hizmetlerin (örneğin kiliselere yapılan yardımlar gibi) sağlanmasını da içerir. Bu tanımlamalar, Smith'in ekonomi ve devlet anlayışına dair önemli kavramları anlamamıza yardımcı olmaktadır. Smith'in görüşlerine göre, devletin müdahalesinin minimum düzeyde olması, ekonomik yapının ve toplumsal düzenin sağlıklı bir biçimde işlenmesini sağlayacaktır. Okul ve kiliselerin kendi giderlerini karşılamaları gerektiği açık olsa da, bazı durumlarda, özellikle özel yardımlar yetersiz kaldığında, kamu desteğine ihtiyaçları olabilir. Burada belirtilen önemli nokta, tamamen Laissez-faire prensibine bağlı kalınmaması gerektiğidir. Bazı yerli sanayi sektörlerinin korunması için dış ticaret düzenlemeleri ve yüksek gümrük vergileri gibi tedbirlerin alınması gerekebilir. Ayrıca, tasarruf ve mevduat güvenliğini sağlamak için bankacılık faaliyetlerinin devlet tarafından düzenlenmesi ve faiz oranlarının yasalarla belirlenmesi önemlidir. Ancak, ekonomik ve ticari konularda aşırı devlet müdahalesi gereksizdir ve hatta tehlikeli olabilir. Bu nedenle, yasa yapıcıların ekonomik konulara müdahalesi dikkatli ve dengeli olmak zorundadır.

Ricardo

Klasik İktisat'a önemli katkılar sunan David Ricardo'nun en merkezi teorisi, serbest ticaretin tüm ülkeler için faydalı olduğunu savunan Mukayeseli Üstünlükler Teorisi'dir. O dönemde hakim olan "mutlak üstünlük" görüşünün aksine, Ricardo ülkelerin "mukayeseli üstünlüklerine" odaklanarak daha ucuza üretim yapabilecekleri malları ihraç etmeleri ve diğer malları ithal etmeleri gerektiğini savunmuş, böylece tüm ülkelerin refahının artacağını belirtmiştir. Bu teori, liberalizm ideolojisinin gelişimine zemin hazırlamış ve serbest ticaret ile devlet müdahalesinin azaltılması argümanlarında sıkça kullanılmıştır (Ricardo, 2007, s.135). Ricardo, analitik zekasıyla, vergi raporlarını kullanarak mısır fiyatlarındaki düşüşün genel bir ekonomik depresyona yol açmadığı sonucuna varmış (Davis, 2002) ve değer ile bölüşüm teorilerini, sermaye birikimi, ekonomik kalkınma, kıt doğal kaynaklar, dış ticaret, vergilendirme ve kamu borçları gibi diğer tüm ekonomik teorilerinin temelini oturtmuştur; bu da çalışmalarının neden sürekli tartışmaların odağında kaldığını açıklamaktadır (Kurz, 2022). Klasik iktisatçılar, vergi konusuna her zaman büyük önem vermişler, ancak politikaları kökten değiştirmekten ziyade uygulanma şekillerini ve sonuçlarını anlamaya odaklanmışlardır. Ricardo'ya göre vergiler, genellikle sermayeden veya gelirden tahsil edilir; gelir vergileri daha kabul edilebilirken, sermaye üzerinden alınanlar üretim kapasitesini düşürebilir. Vergilerin kim tarafından ödeneceği ve nasıl yansıtılacağı konusundaki görüşleri, Adam Smith'in çalışmalarından beslenir ve vergilerin genellikle kaynaklarına göre tahsil edilmekle birlikte bazen başka kişilere veya gelirlere aktarılabilirliğini kabul eder. Ricardo'nun devlet müdahalesinin ekonomik etkilere duyarlılığını yansıtan teorisi, özellikle arazi rantı konusundaki açıklamalarıyla tek vergi fikrinin yeniden canlanmasına ve arazinin devlete ait olması önerilerine zemin hazırlamıştır. Smith ve Ricardo'nun teknik argümanlarının ötesinde, vergi sistemlerinin daha insancıl bir perspektifle ele alınması yönünde güçlü bir toplumsal eğilim de belirginleşmiş; zenginlerin vergi yükünü fakirlere aktarma çabalarına karşı artan tepkiler ve vergilerin sosyal amaçlar için bir araç olarak görülmesi, daha adil bir gelir dağılımı arayışının önemli göstergeleri olmuştur.

John Stuart Mill

John Stuart Mill'in düşünceleri, toplumun ekonomik yapılanması ve vergi sistemine dair önemli bir perspektif sunar. Mill'e göre, bazı gelirlerin (örneğin rant geliri) hiçbir emek harcamadan sağlanması, bireycilik ilkesiyle ve adil servet dağılımıyla çelişir; bu nedenle arazi kullanım bedeli gibi vergilerle elde edilen ve nüfus artışının bir sonucu olan rant gelirinin topluma yeniden dağıtılması gerektiğini savunur (Clark & Elliot, 2001, s. 468). Miras sistemini de benzer bir eleştiriye tabi tutar; üretim yapmadan servet sahibi olmanın adil olmadığını belirterek, bireylerin servetlerini istedikleri gibi kullanma hakkını ölümle sınırlı görür ve miras

yoluyla aktarılan servetin miktarının kısıtlanmasını, miras alacak kişinin bu serveti belirli bir sınıra kadar kullanabilme hakkının kabul edilmesini daha adil bir çözüm olarak önerir (Clark & Elliot, 2001, s. 470-471).

Mill, genel olarak gelirin önemli ölçüde yeniden dağıtılmasına, bireysel inisiyatifi baskılayıcı ve ekonomik büyümeyi engelleyici olabileceği gerekçesiyle karşı çıksa da verimliliği ya da adaleti azaltmadan gelirin vergilendirilebileceği iki alanı (rant gelirleri ve miras) hedeflemiştir (Clark & Elliot, 2001, s. 467). Ayrıca, "uyarıcıların vergilendirilmesi" konusunu da tartışmaya açar; örneğin, alkol tüketimi gibi başkalarına zarar verebilen davranışların, devlet tarafından satış yerlerinin sınırlandırılması veya ürünlerin pahalılaştırılması gibi dolaylı yollarla caydırılıp caydırılmaması gerektiğini sorgular (Villeneuve, 2023, s. 5-6). Bu bağlamda, babası James Mill'in toprak değerlerindeki hak edilmemiş artışların devlet tarafından ele alınması gerektiği yönündeki fikri hem arazi reformu projelerini desteklemiş hem de adaletli bir vergilendirme sistemi arayışına katkıda bulunmuştur (Pehlivan, 2019, s. 222).

Sosyalistlerde Vergi

Sosyalizm, insanın toplumda bir birey olarak var olduğu sürece var olan, ideal bir toplum kurma arayışını temsil eden bir düşünce akımıdır. Faşist ideolojiler gibi egemenlik kurma isteğine dayanan rejimler hariç tutulduğunda, büyük düşünürlerin özgür, eşit ve mutlu bir toplum modeli arayışında olduğu görülür; bu arayışta liberalizm ve Marksizm iki temel akım olarak öne çıkar (Yolal, 2017, s. 18). Liberalizm kapitalist sistemleri savunurken, Marksizm sosyalist sistemleri temel alır. Liberal görüşler özel mülkiyete dayalı demokratik bir ideal toplum öngörürken, sosyalist ve komünist görüşler üretim araçlarının kişilere değil topluma ait olmasıyla özgür ve sınıfsız bir toplumun oluşacağını, böylece tüm insanların topluma eşit katkıda bulunacağını savunur (Kazgan, 1992, s. 120-121). Bütün sosyalist ideolojiler, kapitalist sistemin yarattığı toplum tipine bir tepki olarak doğmuş olup, liberalizmdeki bireyin kendi iradesiyle karar verme anlayışının aksine, sosyalizmde bireyin devlet planına uygun hareket etmesi beklenir (Turanlı, 2000, s. 115).

Sosyalizm, yalnızca bir ekonomik sistem olmanın ötesinde, üretimin ve gelir dağılımının yarattığı eşitsizlikleri, zenginlik-yoksulluk uçurumunu ve çalışma-mülkiyet ilişkilerinden doğan sorunları ele alarak çözüm üretmeye çalışan kapsamlı bir toplumsal sistemdir; temel amacı sömürünün ortadan kalktığı, daha adil ve insan onuruna yakışır bir toplum inşa etmektir (Foldvary & Minola, 2017, s. 331-337). J. Schumpeter, sosyalist toplumu üretim araçlarının ve üretimin merkezi bir otorite tarafından kontrol edildiği bir kurumsal sistem olarak tanımlarken, bu tanım sosyalizmin bireysel özgürlükleri kısıtlayıcı bir yönü olabileceğine işaret eder (Schumpeter, 1976, s. 57). Ancak, sosyalizm, kapitalizmin bireysel çıkar ve serbest piyasa vurgusuna karşın, daha toplumcu ve özgürlükçü bir bakış açısıyla toplumsal refahı ve kolektif faydayı gözetir, üretim araçlarının özel mülkiyete değil, topluma ait olması gerektiğini savunarak gelirlerin adil dağıtılmasını ve refaktan eşit pay alınmasını hedefler (Pehlivan, 2019, s. 224). Tarih boyunca merkezi planlamacı veya daha demokratik-katılımcı modellerle uygulanan sosyalizm, çeşitli sorunlara rağmen temel ilkeleri ve daha adil bir dünya idealiyle birçok insan için ilham kaynağı olmaya devam etmektedir (Kazgan, 1992, s. 122).

Saint-Simon

Saint-Simon'un toplumsal reform programı, kişisel servetin devlete aktarılmasını ve kolektivizmin benimsemesini önererek toplumsal eşitsizlikleri ve ekonomik sıkıntıları ele almaktadır. Saint-Simon taraftarları, servetin devlete geçirilmesiyle, sermayenin toplumun genel çıkarları doğrultusunda daha etkili bir şekilde kullanılabilmesine inanıyorlardı. Bu plan, herkesin yeteneklerine göre işlerle görevlendirilmesini ve emeğinin karşılığını almasını sağlayarak, toplumsal adaleti ve ekonomik dengeyi hedeflemektedir. Temelde, bu yaklaşım, bireysel zenginliğin toplumsal refah ve adalet için yeniden dağıtılmasını savunmaktadır. Saint-Simon, hidrolik ve fizyolojiden ödünç aldığı dolaşım modelini politik ekonomiye uygulamış ve eğer ekonomi

paranın dolaşımını garanti altına alıyorsa, vergi koyan hükümetin paranın dolaşımını engellemekle eşdeğer olduğunu belirtmiştir (Musso, 2020).

Karl Marx

Karl Marx'ın vergi sistemleri üzerine olan görüşleri, sosyal ve ekonomik dönüşümün aracı olarak vergileri kullanma fikrine dayanır. Marx, vergi politikalarını sadece gelir elde etmek için değil, aynı zamanda toplumsal adaleti sağlama ve toplumun daha eşit bir yapıya doğru ilerlemesini teşvik etme aracı olarak görür. Ona göre, tarihsel evrim, özel mülkiyetin tamamen kaldırıldığı bir komünist toplumun oluşturulmasıyla gerçekleşecektir. Bu hedefe ulaşmak için, vergi sistemlerinin reforme edilmesi gerekmektedir. Marx ve Engels, Komünist Manifesto'da bu reformları önerirler; arazi mülkiyetinin ortadan kaldırılması, artan oranlı gelir vergisi ve miras haklarının kaldırılması gibi adımlar atılması gerektiğini savunurlar. Bu değişiklikler, toplumun daha eşit ve adil bir yapıya doğru ilerlemesine katkıda bulunacaktır. Marx'ın vergi politikası, gelir temini kadar, toplumsal dönüşüm ve eşitlik amacına hizmet etme bakımından da önemlidir. Bu nedenle, sosyalist programlar da genellikle Marx'ın bu görüşlerinden etkilenmiş ve vergi politikalarını toplumsal adaletin sağlanması ve eşitlik hedeflerinin gerçekleştirilmesi için bir araç olarak görmüşlerdir. Marx'ın sıraladığı vergiler, Fransız monarşisinin restorasyonundan, şehirlere akın eden sanayi işçilerinin artan dalgalarını beslemek için 1840'larda (özellikle taşrada) artan vergilendirmeye kadar, on dokuzuncu yüzyıl Fransa'sındaki siyasi değişimin genişliğini kapsıyordu. Ayrıca Prusya'ya daha fazla vergilendirme yoluyla ödenmesi gereken savaş borcu da vardı. Orta sınıflarda olduğu gibi, Marx savaş borcu tartışmasının tohumlarını daha önce Thiers ve arkadaşlarının kendi ceplerini doldurmak için Prusya'ya olan borcun ödenmesi konusunda pazarlık yaptıklarını iddia ettiğinde atmıştı (Bost, 2018).

Kameralist'lerde Vergi

Kameralistlerin vergi konusundaki düşünceleri, özellikle devletin rolü ve mali yönetimi açısından önemlidir. Johann Heinrich Von Justi, Merkantilist Doktrin'i sadece devlet servetini artırma aracı olarak değil, aynı zamanda bu zenginliğin en iyi nasıl kullanılacağına dair kapsamlı görüşler sunarak bu alana önemli katkılarda bulunmuştur (Anderson, 2020, s. 56). Viyana Monarşisi'nin kameralist politikaları, imparatorluk hazinesini dolduracak müreffeh ve vergi ödeyen eyaletler yaratmayı hedeflerken, Banat'ın Alman kolonistlerle iskanı veya yerel halkın sürülmesi gibi uygulamalar yüksek sosyal maliyetlere yol açsa da belirli açılardan başarı olarak değerlendirilmiştir (Anderson, 2020, s. 60-62).

Von Justi'nin vergi sistemine yönelik temel ilkeleri, ekonomik faaliyetleri engellemeden ve vergi mükelleflerine kolaylık sağlayacak bir yapı üzerine kuruluydu. Adil bir vergi dağılımını savunan Justi, vergilerin sadece toplanabilir varlıklar üzerinden alınması, vergi tahsilatının az sayıda personelle yapılması ve vergi miktarı ile ödeme dönemlerinin mükellefin durumuna uygun olması gerektiğini vurgulayarak, vergi politikalarının adil ve etkili uygulanmasının önemini belirtmiştir (Pehlivan, 2019, s. 220). Bu anlayış, vergilerin sermayeyi değil, sadece geliri etkilemesi gerektiği prensibini içeriyordu. İtalya'daki kamu maliyesi, Alman kameralizminin bir yansıması olarak parlamentoyu vergilendirmede ana karar verici kabul etse de devletin hem kaynak yaratma hem de üretimde özel sektörle eşit bir aktör olarak piyasada yer alması gerektiğini öngörüyordu (Fugaru, 2015, s. 418-419).

Von Justi ve Wilhelm Rocher gibi Kameralist düşünürler, devlet gelirlerinin toprak gelirleri, feodal hizmet ücretleri, mirasçısız kalan servetler, memuriyet satışı, cezalar, ganimetler ve ticaret tazminatları gibi çeşitli kaynaklardan elde edildiğini belirtmişlerdir (Turanlı, 2000, s. 35). Ancak, zamanla monarşik gücün sınırlanmasıyla bu tür gelir kaynaklarının azaldığını ve kamu hizmetlerinin finansmanı için daha istikrarlı, düzenli ve güvenilir vergi sistemlerinin oluşturulması gerekliliğinin ortaya çıktığını vurgulamışlardır; bu da devlet gelir kaynaklarındaki tarihsel değişimi ve bunun toplumsal etkilerini göstermektedir (Yolal, 2017, s. 14).

Neo-Klasik Okulda Vergi

Neo-Klasik okul, dar anlamda 1870'lerden 1920'lere uzanan dönemde, klasik değer teorisindeki asgari ücret anlayışından marjinal verime dayalı ücret anlayışına geçiş gibi köklü değişimlere imza atmıştır; bununla birlikte klasik görüşleri ve liberal ideolojiyi belirli kayıtlarla sürdüren iktisatçıların ekolü olarak da bilinir. 1929 Büyük Buhranı sonrası dönemde hakim ideoloji olma özelliğini, özellikle makro iktisatta Keynesyen liberal öğretiyi uzlaşan bir yaklaşıma devretmiştir. Bu ekolün önemli temsilcileri arasında H. Von Thünen, A. A. Cournot ve Frederick von Wieser gibi Marjinalistler sayılabilir (Kazgan, 1992, s. 95-98). Neo-klasik yöntem; akılcı, soyutlayıcı, tümdengelimci, matematiksel ve statik denge analizi ile karakterizedir ve temelinde etkinlik kavramı yatar. Toplam girdi arzı veriyken, kaynakların etkin dağılımı merkezi bir önem taşır. Tüketici için fayda maksimizasyonu ve üretici için kâr maksimizasyonu hipotezleri altında üretim kaynaklarının dağılımını inceleyen fiyat ve bölüşüm teorisi, bu ekolün ana ilgi alanını oluşturur. Klasikler gibi toplumsal sınıflaşmaya odaklanmak yerine, Neo-klasikler toplumu çok sayıda firmadan ve rasyonel bireyden oluştuğunu varsayar (Kazgan, 1992, s. 106). Bu nedenle, Neo-klasik teori temel olarak fayda kavramıyla tanımlanır ve bu perspektiften bakıldığında, kamu teorisi açısından vergi ile ilişkisi de fayda temelinde açıklanabilir. Neo-klasik okul, bireylerin kendi kişisel çıkarları peşinde, en az çabayla en çok rahata ulaşmayı hedeflediği tezini savunur ve ekonomik olayları genellikle karşılıklı bağımlılık içinde ele alırken, tek yönlü nedensellikten ziyade, fiyatların arz-talep hacmi üzerindeki karşılıklı etkileşimini vurgulayan fonksiyonel bir nedensellik anlayışını benimser (Turanlı, 2000, s. 160-162).

Keynesyen İktisat'ta Vergi

I. Dünya Savaşı sonrası Avrupa ve Amerika'yı etkisi altına alan ve 1929 Büyük Buhranı ile zirveye ulaşan kriz, piyasa ekonomilerini derinden sarsmış, işsizlik ve durgunluk gibi çözümsüz görünen sorunlara yol açmıştır. Bu dönemde neo-klasik teoriye dayalı yaklaşımlar tartışılırken, 1930'larda John Maynard Keynes'in "İstihdam, Para ve Faizin Genel Teorisi" adlı eseriyle Keynesyen Devrim başlamıştır (Keynes, 1980, s. vii-ix). Keynes, neo-klasik teorisinin aksine makroekonomik bir perspektif sunmuş, Büyük Buhran'ın yarattığı yaygın işsizlikle ekonominin kendi kendine düzelebileceği fikrini çürütmüştür (Keynes, 1980, s. 3-5). Neo-klasik teorisinin tam istihdamı sağlayamayacağını, yatırımların toplam talebin temel unsuru olduğunu ve belirsizlik ortamında düşük faiz politikalarının yetersiz kalacağını savunarak, ekonomiyi derinden etkileyen ve neo-klasik teoriden farklı yeni bir entelektüel akımın öncüsü olmuştur (Stewart, 1980, s.15-18).

Ekonomide talebi merkeze alan politikaların temel amacı, kısa vadeli dalgalanmaları gidermek ve kamu harcamaları ile vergiler yoluyla istihdam ve üretimi doğrudan etkileyerek tam istihdam düzeyine uygun efektif toplam talebi yaratmaktır (Turanlı, 2000, s. 230). Bu bağlamda, Keynesyen düşünürler, artan oranlı vergi tarifelerini, hem toplam talebi etkin bir şekilde yönetmek hem de gelir dağılımındaki adaletsizlikleri azaltarak sosyal refahı artırmak için önemli bir araç olarak görmüşlerdir. Genel Teori'nin yayınlanmasıyla, Neo-Klasik teorisinin ihmal ettiği makro analiz yeniden önem kazanmış, odak noktası kaynakların alternatif kullanımları arasındaki dağılımından ziyade, tüm kaynakların kullanımının mümkün olup olmadığı sorununa kaymıştır. Keynes'in kendi ifadesiyle, Genel Teori'nin temel amacı, üretim ve istihdamdaki genel değişimleri belirleyen güçleri incelemektir (Keynes, 1980, s. vii). Keynesyen Makro Teori, enflasyon, işsizlik gibi ekonomik dengesizliklerin toplam talebin düzenlenmesiyle aşılabileceğini, arz koşullarının ise kısa ve uzun vadede ekonomi politikalarına duyarsız olduğunu varsayarak savunur (Stewart, 1980, s. 88-90). Keynesyen yaklaşıma göre, özel sektör doğası gereği dengesizdir ve bu dengesizliği düzeltmek için devletin para ve maliye politikalarıyla (özellikle harcama ve vergi politikalarıyla) ekonomiye müdahale etmesi gereklidir (Keynes, 1980, s. 372-384).

Keynesyen iktisatta, üretimde kullanılan sabit sermaye miktarı ve üretim tekniklerinin sabit kaldığı varsayımı, ekonomik olayların kısa vadede gerçekleştiği anlamına gelir; bu durumu Keynes "uzun dönemde hepimiz ölmüş olacağız" sözüyle ifade etmiştir (Keynes, 1980, s. 65). İstihdam teorisinin temelini oluşturan efektif talep, "toplam talebin toplam arz ile kesiştiği noktadaki değer" olarak tanımlanır ve satın alma gücüyle desteklenmiş, belirli bir dönemdeki tüm harcamalara eşdeğer talebi ifade eder (Stewart, 1980, s. 22-24). Keynes'e göre, üretim faktörleri tam kapasiteye ulaşana kadar toplam arz sonsuz esnekliğe sahiptir, yani tam istihdam dengesine kadar toplam talepteki her artış arzı da beraberinde getirir. Efektif talep, girişimcilerin mevcut istihdam seviyesinde üretim faktörlerinden elde etmeyi bekledikleri gelirlerin toplamıdır ve makro denge, toplam arzın toplam talebe veya toplam tasarrufların toplam yatırımlara eşit olduğu noktada sağlanır; bu denge bozulduğunda "enflasyonist açık" veya "deflasyonist açık" oluşur (Keynes, 1980, s. 25-30). Keynes'in en önemli katkısı, kapitalist ülkelerde ekonomi yönetiminin hükümetin doğal ve zorunlu bir sorumluluğu olduğunu kabul ettirmesi, böylece devletin rolünü ekonomi sisteminin işleyişini düzenleyen genel ilkeler ve kurallar koyacak şekilde genişletmesidir; bu, yeterince korunamayan grupların korunmasını da içerir (Turanlı, 2000, s. 235).

Ekonomik istikrarın tesisi için Keynesyen iktisatçılar, "Fonksiyonel Devlet Teorisi" çerçevesinde, kaynak kullanımında etkinlik, adil gelir dağılımı, ekonomik istikrar, kalkınma ve büyüme gibi hedeflere ulaşmak amacıyla devletin ekonomiye aktif müdahalesini savunmuşlardır (Stewart, 1980, s. 120-122). Keynesyen teoriye göre, kısa vadede toplam arz üretim tekniklerine bağlı olduğundan, devlet çeşitli politikalarla toplam talebi etkileyerek ekonomiyi düzenleyebilir; bu da Keynesyen teoriyi talep yönlendirici bir teori yapar. Piyasa mekanizmalarının yetersiz kaldığı durumlarda, devlet altyapı yatırımları, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi alanlarda müdahale ederek kaynakların daha etkin kullanılmasını sağlayabilir ve vergi politikaları, sosyal yardım programları gibi araçlarla gelir ve servet eşitsizliklerini azaltabilir (Keynes, 1980, s. 378-380). Toplam talepteki dalgalanmaların yarattığı ekonomik istikrarsızlığa karşı devlet, para ve maliye politikalarıyla toplam talebi stabilize edebilir, araştırma-geliştirmeye yatırım yaparak ve girişimciliği teşvik ederek ekonomik büyümeyi destekleyebilir (Stewart, 1980, s. 125). Bu teori, devletin ekonomiye aktif katılımını savunarak, 20. yüzyılda makroekonomik politikaların temelini oluşturmuş ve günümüzde de önemini korumaktadır (Turanlı, 2000, s. 240).

Keynesyen iktisatçıların müdahaleci devlet anlayışı, kamu sektörünün önemli ölçüde büyümesine yol açmış, "telafi edici bütçe" prensibiyle politikacılara "vergilemeden harcama yapma" imkânı sunulmuş ve bu durum kamu harcamalarının finansmanında emisyon ve borçlanma gibi araçların kullanımına zemin hazırlamıştır (Buchanan & Wagner, 1977, s. 80-85). Keynes'in önerileri 1960'ların sonuna kadar ekonomik istikrarsızlıkların giderilmesinde etkili olsa da devletin ekonomiye artan müdahaleleri bütçe açıklarının kronikleşmesine, devlet borçlarının hızla artmasına, faiz oranlarının yükselmesine, milli paranın değer kaybetmesine, enflasyonun artmasına ve dış ticaret açıklarının büyümesine neden olmuştur (Skidelsky, 2009, s. 180-185). Keynesyen ekonominin mirası olan kamu borçlanması ve verimsiz kamu harcamaları kaynak israfına yol açmıştır. Keynes, Genel Teorisi'nde tam rekabet varsayımıyla hareket etmiş, değişen tekelleşme derecelerini ve ücret-fiyat politikalarını, ayrıca dış ekonomiler gibi önemli konuları ihmal ederek kapalı bir ekonomi varsayımı yapmıştır (Keynes, 1980, s. 245). Teori, "statik" karakteri ve zaman unsurunu dışlaması nedeniyle dinamik analizlerden yoksundur ve sadece talep yetersizliğinden kaynaklanan işsizliğe odaklanırken, arz cephesindeki yetersizlikleri göz ardı etmiştir. Ancak teorisinin karmaşıklığı, devlet yetkililerine esneklik sunmuş ve devletin ekonomiye müdahalesinin gerekliliğini vurgulaması, birçok eleştiriye rağmen makroekonomiye önemli katkılar sağlamış ve 20. yüzyıl makroekonomik politikalarının temelini oluşturmuştur (Stewart, 1980, s. 150-155).

İktisadi Okulların Dışındaki Düşünürlerde Vergi

Klasik, Neo-Klasik veya Keynesyen gibi ana akım iktisadi okulların dışında kalan, ancak vergi konusundaki düşünceleriyle önemli etkiler yaratmış düşünürler de bulunmaktadır. Bu düşünürler, genellikle vergiye sadece bir mali araç olarak değil, aynı zamanda toplumsal adalet, eşitlik ve reform aracı olarak da yaklaşmışlardır. Vergi politikalarını, mülkiyet hakları, miras, yoksulluk ve toplumsal refah gibi daha geniş felsefi ve etik tartışmaların bir parçası olarak ele almışlardır.

Jeremy Bentham

Faydacı felsefenin önemli bir temsilcisi olan Jeremy Bentham, vergi ve miras konularında dönemi için dikkate değer fikirler öne sürmüştür. Mirasın, mirasın iradesinden bağımsız olarak devlete intikal etmesi gerektiğini savunmuş ve aile mirasının parçalanarak daha adil bir gelir dağılımına katkı sunmasını hedeflemiştir. Bu yaklaşımı, büyük servet birikimlerine karşı bir duruş sergilerken, "en fazla sayıda insanın en büyük mutluluğu" ilkesi doğrultusunda toplumsal refahı artırmayı amaçlar. Bentham'ın vergilendirmenin zorlama içerdiğine dair hiçbir şüphesi yoktu: 'vergilendirmek zorlamaktır'. Maliye politikası, doğrudan vergilendirme (gelir veya mülk üzerinden alınan ve doğrudan hükümet tarafından toplanan) ile dolaylı vergilendirme (tüketim üzerinden alınan ve bir aracı tarafından toplanan) arasında, doğrudan ve dolaylı mevzuat arasındaki ayrımla tam olarak örtüşmeyen, köklü bir ayrıma sahiptir (Quinn, 2017). Bentham, cın üretimi ve satışı üzerindeki vergilerin artırılmasına yönelik bir planın ana hatlarını çizmeye devam eder; hem damıtıcının hem de meyhanecinin maliyetlerini müşteriye yansıtacağını farkındadır: cın daha pahalı olacak ve dolayısıyla daha az tüketilecektir (Marciniak, 2017). Bentham'a göre, veraset vergileri gibi uygulamalar, demokratik değerler ve eşitlik ilkesiyle uyumlu bir toplum yapısının tesisine hizmet edebilir. Bu tür vergiler, gelir ve servetin daha adil dağılımını sağlayarak demokratik bir toplumun temellerini güçlendirebilir, ancak vergi politikalarının belirlenmesinde farklı görüşlerin ve tartışmaların varlığı da göz ardı edilmemelidir.

Thomas Paine

Aydınlanma Çağı'nın etkili düşünürlerinden Thomas Paine, XVIII. yüzyıl İngiltere'sindeki vergi sistemine yönelik keskin eleştiriler getirmiştir. Paine'e göre, halk ağır vergi yükleri altında ezilirken, toplanan vergilerin önemli bir bölümü israf ve yolsuzluğa kurban gitmekteydi. Vergi gelirlerinin adaletsiz kullanıldığını ve toplumun temel ihtiyaçlarına yönlendirilmediğini vurgulamıştır. Bu eleştirilerin ötesinde, Paine, sosyal yardımlaşmayı merkeze alan ilerici bir vergi sistemi önermiştir. Bu sistemde, çocukların eğitimi, yaşlılık maaşları ve diğer sosyal hizmetler için kaynak ayrılması hedefleniyordu. Vergi yükünün özellikle yoksul kesimleri ezdiğini belirterek, ev gibi temel ihtiyaçlardan alınan vergilerin kaldırılmasını, bunun yerine zenginlerin ödeyebileceği lüks tüketim ve ihtişam vergilerine yönelinmesini savunmuştur. Gelir vergisi konusunda ise, gelirin temel ihtiyaçları karşıladıktan sonraki kısmının genellikle lüks harcamalara yöneldiğini, dolayısıyla verginin zenginlerin lüks tüketimini sınırlayacak şekilde tasarlanmasını önermiştir. Ayrıca, servetin miras yoluyla kontrolsüz birikimini engellemek amacıyla miras ve servet vergilerinin önemine dikkat çekmiştir. XVIII. yüzyılın sonunda, aydınlanmacı rasyonalist Thomas Paine, her vatandaşın toprak kiralalarıyla finanse edilen belirli bir gelir hakkı olması gerektiğini öne sürerek bu fikri şekillendirmiştir (de Jager, vd., 1996). Paine'e göre, devlet zenginlerden daha fazla vergi almalı ve bu gelirler fakir kesimlerin refahını artırmak için kullanılmalıdır. Bu şekilde, toplumsal adalet ve dengenin sağlanabileceğini düşünmektedir. Mevcut aristokratik ayrıcalıkların ve servet eşitsizliğinin korunması yerine, herkes için eşit fırsatlar sunan adil bir sistemin kurulmasını talep etmiştir. Günümüz sol-özgürlükçülüğü, doğal kaynakların topluma ait olduğunu düşünen Thomas Paine'in fikirlerinin bir gelişimidir. Bu görüşe göre, doğal kaynaklar herkes tarafından eşit olarak paylaşılmalıdır (Tondani, 2009).

Henry George

Henry George, özellikle 19. yüzyıl Amerika'sında "tek vergi" (single tax) fikriyle büyük yankı uyandırmış bir düşünürdür. George'un yaklaşımı, Fizyokratların tek vergi konseptinden önemli farklılıklar içerir. Fizyokratlar arazi gelirlerini toplumun ana servet kaynağı olarak görürken, George arazi rantının (land rent) bireysel çaba sonucu elde edilmemiş, aksine toplumsal gelişimin ve nüfus artışının bir ürünü olan "hak edilmemiş bir gelir" olduğunu savunmuştur. Bu nedenle, tüm diğer vergilerin kaldırılarak yalnızca arazi değerinden (toprağın kendisinden değil, üzerindeki iyileştirmeler hariç çıplak değerinden) alınacak bir verginin tüm ekonomik ve sosyal sorunları çözebileceğine inanıyordu. Bu "tek vergi," devletin tüm giderlerini karşılayacak, spekülasyonu önleyecek, yoksulluğu ortadan kaldıracak ve daha adil bir toplum yaratacaktı. George'a göre, uygarlık ilerledikçe artan servet ve sefalet çelişkinin temel nedeni, toprak mülkiyetinin özel ellerde toplanması ve artan verimliliğin toprak sahiplerine rant olarak akmasıydı. Tek vergi, bu durumu tersine çevirerek, toplum tarafından yaratılan değeri yine topluma döndürmeyi amaçlıyordu. Amerikan İç Savaşı'nın patlak vermesinden önce, toprak mülkiyeti, merkezi gücün sınırlandırıldığı ve senyör çiftçilerin ulusun istikrarı için gerekli olan bağımsızlığı elde ettiği cumhuriyetin temel taşı olarak yorumlanıyordu. Antebellum dönemi boyunca cumhuriyetçilerin köleliğin yaygınlaşmasına karşı sert muhalefeti, Özgür Toprak Partisi'nin simgelediği gibi, Güney'in büyük plantasyon sahipleri ile toprak sahibi nüfusun genişlemesini isteyen bir cumhuriyetçilik türü arasındaki çarpışmanın habercisiydi. Bununla birlikte, kentleşme yoğunlaştığında ve kölelik kaldırıldığında, özel mülkiyet ile sivil erdem arasındaki ilişki artık o kadar belirgin değildi. Henry George'un tek vergisi böylece liberalizm ve cumhuriyetçiliğin krizde olduğu bir dönemde bu iki ilkeyi uzlaştırdı (England, 2023). George'un fikirleri geniş kitlelerce benimsenmiş ve "Georgist" bir hareketin doğmasına yol açmıştır. Ancak, toprak reformu önerisine yönelik eleştiriler de mevcuttur. Toprak mülkiyetinin sermaye mülkiyetinden temelde farklı olmadığı, arazi değerlerinin düşmesi durumunda tazminatın nasıl sağlanacağı gibi konular tartışma yaratmıştır. Yine de, George'un, toplumsal faktörlerden kaynaklanan değer artışlarının vergilendirilmesi gerektiği ve mevcut ekonomik sistemin bu noktada zayıf kaldığı yönündeki vurgusu, vergi adaleti tartışmalarında önemli bir yer tutar. Genel bir vergi teorisinin pratikte tam olarak uygulanmasının zorluklarına rağmen, George'un fikirleri, vergi sistemlerinin ve devlet gelirlerinin toplumsal refah üzerindeki etkilerini derinlemesine sorgulamıştır.

Değerlendirme ve Sonuç

İktisat teorisi, özü itibarıyla belirli davranış kalıplarını ve genel geçer kabul edilen varsayımları temel alan normatif bir çerçeve sunar. Kaynakların kıtlığı ve isteklerin sınırsızlığı şeklindeki temel ön kabul, iktisadi düşüncenin mantıksal çıkarımlarının başlangıç noktasını oluşturur. Bu kıtlık varsayımı, iktisadi düşünce okullarında kaçınılmaz olarak "fiyat" mekanizmasının ve kaynak dağılımı sorununun merkezine yerleşir. Bireylerin tercihlerindeki ana motivasyonun "fayda" maksimizasyonu olduğu varsayımı ise, tüketici ve üretici davranışlarını anlamlandırmada kilit bir rol oynar. Siyasal ve hukuksal teoriler, devleti genellikle bir tüzel kişilik olarak ele alır. Eğer bu "hükmi şahsiyetin" de, bireyler gibi, rasyonel davranan "homo economicus" modeliyle – yani kıt kaynaklarla faydasını maksimize etmeye çalışan, tutarlı tercihlere sahip bir aktör olarak – tanımlanabileceği kabul edilirse, vergi ve maliye gibi kavramlar, salt siyaset teorisinin veya hukuk disiplininin dar alanından çıkarak, iktisat teorisinin, özellikle de Klasik ve Neo-Klasik modellerin analitik araçlarıyla incelenen olgular haline gelir.

Politik ve hukuki teoriler, vergi kavramını öncelikle meşruiyetin yasal ve siyasal boyutları üzerinden ele alır; egemenlik, rıza, temsil gibi kavramlarla verginin haklılığını ve kabul edilebilirliğini tartışır. Ancak meşruiyet, tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlamlardan derinden etkilenen, dolayısıyla zamanla ve mekânla değişebilen, evrensel geçerliliği sınırlı bir kavramdır. Öte yandan, ekonomi teorisi, özellikle mikroekonomik temelleri itibarıyla, dedüktif bir yöntemle, aksiyomatik bir yapıya ve evrenselleştirme iddiasına dayanır. Bu

özelliği sayesinde, belirli varsayımlar altında daha genel geçer ve içsel tutarlılığı metnin ve düşüncenin özünü yansıtan açıklamalar sunma potansiyeline sahiptir.

İktisadi olguların, tıpkı bir madalyonun iki yüzü gibi, genellikle arz ve talep, üretici ve tüketici, maliyet ve fayda gibi ikili bir yapı sergilediği kabul edilir. Bu perspektifle bakıldığında, bireyi, tüzel kişilikleri veya verginin uygulayıcısı ve aynı zamanda kamu hizmetlerinin sağlayıcısı olan kamuyu, hem kaynakları talep eden bir tüketici hem de mal ve hizmet üreten bir üretici olarak analitik düzlemde görmek mümkündür. Neo-klasik iktisat, özellikle marjinal fayda devrimiyle birlikte, bireysel tercihlerin ve fayda fonksiyonlarının analizine getirdiği sofistike araçlarla iktisada önemli bir yenilik katmıştır. Bu çerçevede, vergi kavramı da, bireylerin ve firmaların kararlarını etkileyen, fayda ve maliyet hesaplamalarını değiştiren bir unsur olarak, bu fayda fonksiyonlarının bir uzantısı veya bir kısıtı olarak modellenenir. Bu durumda vergi, sadece bir gelir toplama aracı olmaktan çıkarak, iktisadi davranışları etkileyen, kaynak dağılımını değiştiren ve refah etkileri yaratan, dolayısıyla iktisat teorisinin analitik araçlarıyla incelenmesi gereken karmaşık bir mekanizma olarak ortaya çıkar. Kamu ve devletin, toplumsal refahı maksimize etmeye çalışan rasyonel bir karar alıcı olarak varsayıldığı normatif kamu maliyesi yaklaşımlarında, Neo-klasik ekolün vergi teorisini (optimal vergilendirme, vergi yükünün dağılımı, vergi adaleti ilkeleri vb.) açıklamada ve politika önerileri sunmada diğer ekollere göre daha merkezi ve analitik bir üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir.

Bu çalışmanın temel hipotezi ışığında değerlendirildiğinde, vergi teorisinin iktisat biliminin analitik çerçevesi içinde gelişen ve anlam kazanan bir kavram olduğu sonucuna varılabilir. Bilgi teorisi açısından bakıldığında, vergi kavramının politik ve yasal temellendirmeleri şüphesiz önemli olmakla birlikte, iktisadi temellere, özellikle de bireylerin ve kurumların rasyonel davranışlarına, fayda-maliyet analizine ve piyasa etkileşimlerine dayanan açıklamasının daha tutarlı, genel geçer ve öngörü gücü yüksek olduğu görülmektedir. İktisadi düşünce, konusunu oluşturan özne odaklı faaliyetlerin analizinde genellikle evrensel prensipler, mantıksal tutarlılık ve matematiksel modelleme gibi araçlar kullanır. Dolayısıyla, vergi kavramının bu iktisadi temellere dayandırılması, onu sadece tarihsel ve kültürel bağlamlara özgü bir olgu olmaktan çıkarıp, daha tutarlı ve evrensel bir analitik yaklaşımla ele alınmasını sağlar. Bu durum, vergi kavramının kökenlerinin hem siyasal mülahazalara hem de iktisadi düşünceye dayandığı, ancak iktisadi temellerin ve bu temelleri en kapsamlı ve analitik derinlikle işleyen, özellikle Neo-klasik iktisadın sunduğu çerçevenin, vergi teorisinin anlaşılması ve geliştirilmesinde daha sağlam, evrensel ve açıklayıcı bir zemin sunduğu hipotezini güçlü bir şekilde desteklemektedir.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri	Adnan Doğruyol (Dr. Öğr. Üyesi)
Author Details	¹ Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü, Sakarya, Türkiye
	 0000-0003-3017-6480 adogruyol@sakarya.edu.tr

Kaynakça | References

- Aizenman, J., & Lee, J. (2010). Real exchange rate, mercantilism and the learning by doing externality. *Pacific Economic Review*, 15(3), 324–335.
- Aktan, C. C. (2018). Vergi felsefesi aydınlanma çağı düşünürlerinin keyfî vergileme üzerine eleştirel düşünceleri. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 10(2), 171–201.
- Anderson, T. G. (2020). Cameralism and the production of space in the eighteenth-century Romanian Banat: The grid villages of the 'Danube Swabians'. *Journal of Historical Geography*, 69, 55–67.
- Antonakas, N. P., Seimenis, I., & Konstantopoulos, N. (2014). The organizational structure of the public service and its role on the level of corruption: The case of Greek tax administration. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 148, 494–500.
- Banzhaf, H. S., & Lavery, N. (2010). Can the land tax help curb urban sprawl? Evidence from growth patterns in Pennsylvania. *Journal of Urban Economics*, 67(2), 169–179.
- Bosquet, B. (2000). Environmental tax reform: Does it work? A survey of the empirical evidence. *Ecological Economics*, 34(1), 19–32.
- Bost, M. W. (2018). A revolutionary epideictic: Debt and community in Karl Marx's *The Civil War in France*. *Rhetoric Society Quarterly*, 48(4), 411–431.
- Buchanan, J. M., & Tullock, G. (1977). The expanding public sector: Wagner squared. *Public Choice*, 147–150.
- Clark, B. S., & Elliott, J. E. (2001). John Stuart Mill's theory of justice. *Review of Social Economy*, 59(4), 467–490.
- Congleton, R. D., & Lee, S. (2009). Efficient mercantilism? Revenue-maximizing monopoly policies as Ramsey taxation. *European Journal of Political Economy*, 25(1), 102–114.
- Davis, T. (2002). David Ricardo, financier and empirical economist. *European Journal of the History of Economic Thought*, 9(1), 1–16.
- De Jager, N. E., Graafland, J. J., & Gelauff, G. M. (1996). A negative income tax in a mini-welfare state: A simulation exercise with MIMIC. *Journal of Policy Modeling*, 18(2), 223–231.
- Demirhan, H. (2018). Latin Amerika vergi sistemi deneyimi olarak Bolivya vergi sistemi. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 832–850.
- Drylie, S. (2021). Adam Smith on schooling: A classical liberal rereading. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 184, 748–770.
- England, C. W. (2023). *Land and liberty: Henry George and the crafting of modern liberalism*. JHU Press.
- Foldvary, F. E., & Minola, L. A. (2017). The taxation of land value as the means towards optimal urban development and the extirpation of excessive economic inequality. *Land Use Policy*, 69, 331–337.
- Fugaru, A. (2015). The fiscal tradition in Europa—a hindrance to achieving the Fiscal Union? *Procedia Economics and Finance*, 22, 412–421.
- Grampp, W. D. (1993). An appreciation of mercantilism. L. Magnusson (Ed.), *Mercantilist economics* (pp. 59–85). Springer Netherlands.
- Hume, D. (1875). *Essays moral, political, and literary* (Vol. 1). Longmans, Green, and Company.
- Hupfel, S., & Missemer, A. (2023). Decommodifying wealth: Lauderdale and ecological economics beyond the Lauderdale paradox. *Ecological Economics*, 207, 107780.
- Iacopetta, M. (2021). Class differences and the commercial revolution: An equilibrium selection story. *Economic Modelling*, 100, 105508.
- Kaneti, S. (1987). *Vergi hukuku*. Özdem Kardeşler Matbaası.
- Kazgan, G. (1992). *İktisadi düşünce veya politik iktisadın evrimi*. Remzi Kitabevi.
- Keynes, J. M. (1980). *İstihdam, faiz ve para genel teorisi* (A. Baltacıgil, Çev.). Minnetoğlu Yayınları.
- Kurz, H. D. (2022). David Ricardo: On the art of 'elucidating economic principles' in the face of a 'labyrinth of difficulties'. H. D. Kurz ve N. Salvadori (Ed.), *Competition, value and distribution in classical economics* (pp. 9–40). Routledge.
- Marciniak, A. (2017). Prevention of evil, production of good: Jeremy Bentham's indirect legislation and its contribution to a new theory of prevention. *History of European Ideas*, 43(1), 83–105.
- Martin, C. (2021). Adam Smith and the poor: A textual analysis. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 184, 837–849.
- Musso, P. (2020). Religion and political economy in Saint-Simon. G. Faccarello (Ed.), *Political economy and religion* (pp. 185–203). Routledge.
- Pehlivan, O. (2019). *Vergi hukuku: Genel hükümler ve Türk vergi sistemi*. Celepler Matbaacılık Yayın ve Dağıtım.
- Petty, W. (1899). *The economic writings of Sir William Petty* (C. H. Hull, Ed., Vol. 1-2). Cambridge University Press.
- Quinn, M. (2017). Jeremy Bentham, choice architect: Law, indirect legislation, and the context of choice. *History of European Ideas*, 43(1), 11–33.
- Ricardo, D. (2007). *Ekonomi politiğin ve vergilendirmenin ilkeleri* (T. Ertan, Çev.). Belge Yayınları.
- Schumpeter, J. A. (1976). *Capitalism, socialism, and democracy* (Original work published 1942). Allen & Unwin.

- Şen, H., & Sağbaş, İ. (2023). *Vergi teorisi ve politikası*. Ekin Kitabevi Yayınları.
- Skidelsky, R. (2009, June 9). *Economists clash on shifting sands*. Financial Times.
- Smith, A. (2001). *Ulusların zenginliği I* (A. Yunus, & M. Bakırcı, Çev.). Alan Yayıncılık. (Orijinal eser 1776'da yayımlanmıştır)
- Smith, A. (2002). *Ulusların zenginliği II* (M. T. Akad, Çev.). Alan Yayıncılık. (Orijinal eser 1776'da yayımlanmıştır)
- Sönmez, S. (2023). Türk gelir vergisi tarife yapısının sosyal adalet eksenli vergi adaleti kapsamında incelenmesi. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(1), 115–163.
- Stewart, M. (1980). *Keynes devrimi* (A. Baltacıgil, Çev.). Minnetoğlu Yayınları.
- Stiglitz, J. (1994). *Kamu kesimi ekonomisi* (2. baskı) (Ö. F. Batirel, Çev.). Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Susam, N. (2020). *Kamu maliyesi*. Beta Basın Yayım.
- Tondani, D. (2009). Universal basic income and negative income tax: Two different ways of thinking redistribution. *The Journal of Socio-Economics*, 38(2), 246–255.
- Turanlı, R. (2000). *İktisadi düşünce tarihi* (3. baskı). Bilim Teknik Yayınevi.
- Turhan, S. (1977). *Vergi teorisi* (1. baskı). İstanbul Üniversitesi Fakültesi Yayınları.
- Villeneuve, L. (2023). John Stuart Mill and the art of consumption. *The European Journal of the History of Economic Thought*, 1–19.
- Yegen, B. (2024). Vergilemede adalet ilkesi çerçevesinde ödeme gücünün tespitine ilişkin tekniklerin değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (63), 365–373.
- Yolal, M. (2017). Verginin tarihsel gelişiminin ve mali fonksiyonun geçmişten günümüze değerlendirilmesi. *Vergi Raporu*, 215, 9–27.